

Arkitektura eta sexualitatea

Leire Milikua Larramendi

*Arkitektoa eta unibertsitate espezialista Agroekologian
eta Genero Berdintasunean*

2016ko urriaren 26tik 2017ko martxoaren 19ra bitartean, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona erakundeak (CCCB) 1.000 m² desira. *Arkitektura eta sexualitatea* erakusketa jaso zuen. Kultura garaikideari eskainitako zentro berberak ekoitzia, bertako erakusketen burua zen Rosa Ferrék eta Adélaïde de Caters arkitekta egin zituzten komisariotza lanak.

Erakusketaren helburua arkitektoak, artistak, ikertzaileak eta filosofoak biltzea izan zen, arkitekturak eta espazioak desira sexualerako toki bezala duten botere izugarria aztertze-ko; baita fenomeno horiek biztanleriaren gaineko botere- eta kontrol-mekanismo papera nola bete duten azaltzeko ere, genero estereotipoak sortuz eta gizarte patriarkala indartuz.

Idatzi honen helburua, aldiz, 1.000 metro karratuko azalera bete eta *Desiraren politikak*¹ jarduera zikloari bide eman zion lan mardul haren gako batzuk euskarara eta gurera ekarri eta hedatzea da: espazioaren, ideologiaren eta jokabideen inguruko hausnarketen ehundurarako beste hari bat.

Abiapuntua

Komeni da zehaztea non eta noiz kokatzen den aipatutako erakusketak bildutakoa. XVIII. mendean du hasiera, garai hartan hasi baitzen lehenengoz espazioen sexualitatea

baliatzen intimitatearen kontzeptuarekin lotuta. Burgesiaren baitan, bigarren mailako edozein aristokratak omen zuen *petite maison* edo *folie* bat, toki sekretua, basoan galduta, eta leku horietan balio zuen gauza bakarra pasioak jarraitzea ei zen. Eremuari dagokionez, Mendebaldeko jendartean kokatuko litzateke.

Espazioari, berriz, hiru ezaugarri edo ahalmen esleitu zitzaizkion erakusketan, hiru ardatz egituratzaile izango zirenak: boterea adieraztea, desioa bultzatzea eta, aldi berean, jokabideen gaineko kontrola eragitea. Kontrol horren bitartez, sexu-jokabideetan eragitea bilatzen zuten espekulazioak batu ziren, arkitekto, pentsalari zein artistek proposatutakoak, XVIII. mendetik gaur egunera arte.

Has bedi ibilaldia.

Ledouxen Oikema

Claude-Nicolas Ledoux (1736-1806) Frantziako arkitekto eta hirigileak guztiz sinesten zuen arkitekturak gizartea eraldatzeko eta zorientasuna sortzeko zuen gaitasunean. Zera zioen: «Gobernua egitera ausartzen ez denari, Arkitektoak² egingo dio aurre!».

Erregimen zaharraren faboreak zituen bere alde, eta hura erori arte ez zitzaion ez lanik ez aukerarik falta izan. Arc-et-Senansko errege gatzagan³ eskualdeko gatzaga zaharrak ordezkatzeko proiektua gauzatu zuen, eraikin eta prozesu industrialak bestelako antolakuntza bat jarraituz razionalizatzeko asmoarekin. Bertan, bere hiri idealaren planteamendua partzialki gauzatzeko aukera izan zuen. Modu erradialean antolatu zuen eraikin multzoa, zuzendaritza zentroan, antolaketa eta behaketa teoria garaikideen aitzindari; arkitektoaren arabera, espazioaren kontrola bermatzeko ez ezik, baita begiaren gozamina bermatzeko ere.

Baina planoetan garatutako bere hiri-eredu idealean, lan-tegi, bizitegi eta bestelako azpiegiturez gain, bazeuden pasio eta plazererako etxeak (*Oikema* izenekoak); eta gatzagaren

ondoko Chauzeko basorako ere aurreikusi zuen bat, erdigunetik aparte, eraiki ez zena. Plazererako eta hezkuntza sexualerako gunea zen, harreman irekietarako eta hedonismorako gonbidapena luzatzen zuena, libertinajerakoa; eraikinaren barne banaketak eta antolamenduak berak bertan jazotakoenguruko kontrola ere ahalbidetzen zuen, ordea, zeina (aurrez esan bezala), era berean, plazer iturri zen. Arkitekturen honako ulermena zekarren: inimizazio errituen agertokia, keinu eta begiraden antolatzailea, diziplinazko begiradatik begirada lizunera (bien arteko muga lausoa zelarik), modu naturalean bakoitza dibertitzeko tokia.

Ledouxek arkitekturak hiztuna izan behar duela aldarrikatzen zuen, eraikinak barruan zuen hori kanpotik adierazi behar zuela modu agerikoan; eta gero bolumetriari disimulatu zuen arren, falo formakoa izan zen bere plazererako eraikinaren oinplanoko antolaketa. Esan beharra dago, proposamen aurrerakoa izanik ere, planteamendu androzentrista zuela, oinplanoaren formatik harago: plazeraren etxe horien helburua zen gizonezkoei sexuaren perbertsio guztiak erakustea, modu horretan bide zuzena zein zen ikusi/ikas zezaten.

Benthamen panoptikoa

Jeremy Benthamek (1748-1832) garaiko gizartearen kritika erradikala egin zuen, eta hori erreformatzeko proposamen ugari egin. Patriarkatua kritikatu zuen, baita emakumeen desberdinkeria soziala ere. Legeen eta bizi-baldintzen aldaketak aldarrikatu zituen berdintasunaren alde (etxeko lanak emakume eta gizonen artean banatu beharko liratekeela esatera iritsi zen). Askatasun sexualaren defendatzaile sutsua izan zen, eta homosexualitatearen alde ingelesez idatzitako lehen saiakera idatzi zuen. Hala ere, ideia horietako gehienak ez ziren garaian argitaratu, garaikideen onespenezaren beldurrez, eta panoptikoaren asmatzailea izateagatik egin zen ezaguna.

Kartzeletako egoera negargarriak eraman zuen Bentham panoptikoa proposatzera. Bere anaia Samuelek⁴ lantegietan langileen koordinazioa eta zainketa optimizatzeko diseinatutako oinplano biribileko antolaketa izan zuen inspirazio iturri: modu kontzentrikoan, leiho bi zituzten gelaxkak planteatu zituen (bat kanporantz eta bestea barrurantz) kartzelak antolatzeko. Zaintzailea erdian egongo zen, eta, horrela, kontraargiak preso zeudenak non eta zertan zebiltzan argi-argi

Fourierrek grinen, zaletasunen eta sexu-manien araberako izaeren barietate zabal baten katalogazioa gauzatu zuen, pertsonak hamabi taldetan sailkatuz

erakutsiko zion; horiek, aldiz, zaintzailea non zegoen ezin zutenez ikusi, begiradapean egotearen ustea bera nahikoa izango zuten begiradapean baleude bezala jarduteko. Beraz, eraikinetik harago zihoan mekanismo bat planteatu zuen, era berean, eraikina zuena birtarteko nagusi. Ondoren, beste hainbat funtziodun eraikineta-

ra aplikatu zen printzipio hori (eskolak, egoitzak...), eta Foucaultek diziplina-gizarteen⁵ aitatatzat jo zuen, bioboterearen teknologiaren sortzaile.

Erdiguneko begi(rad)aren ideia horrek eragin zuzena izan zuen kontrolaren eta plazeraren arteko lerro finean, aurreago ikusiko den bezala.

Fourierren falansterioak

Baina utopia sexual benetan iraultzailea Charles Fourierren (1772-1837) eskutik etorriko litzateke, aurreko autore biak abiapuntutzat hartuta, jakina. Grinen, zaletasunen eta sexu-manien araberako izaeren barietate zabal baten katalogazioa gauzatu zuen, pertsonak hamabi taldetan sailkatuz. Zibilizazioa zazpi fasetan banatu zuen, eta bosgarrenean omen zegoen orduko jendartea: azkena *Harmonia* izango zen. Aro harmonikoan, pultsioak ez lirateke erreprimutuko,

baizik eta pertsonen arteko harremanen erregaiia eratuko lukete. *Falansterio* deitu zion aro horren gauzatze materialari.

Proposamen espaziala

Falansterioa amaitu gabeko jauregi bat bezala planteatu zuen Fourierrek, eta bere eraikuntza behin-behinekoa litzateke hasierako saiakeretan, denboran eta aldaketetan oinarritutako esperimientua, malgutasunez eraldatuko zena, komunikazioaren arintasuna eta gorputzen topaketak errazteko sortua. «Falansterioa balio gutxiko materialekin eraiki beharko da, zura, adreiluak eta abar erabiliz. Lehen entsegetan, ezin izango dira zehaztasun osoz definitu sesterio bakoitzerako, tailer, biltegi edo ukuilu bakoitzerako neurri egokienak». Hortaz, falansterioak, hasierako proposamen gisa, laborantzarako egokia litzatekeen eta ura izango lukeen bost kilometro karratuko azalera hartu beharko luke, baso batetik eta hiri handi batetik hurbil.

Behatoki batek, telegrafo batek eta komunikazio-dorre batek koroatuta (erdigunean), hiru solairu eta hiru hegal lituzke erai-kinak: bat makineria zatatsuentzat eta haur zatatsuentzat, beste bat jarduera isilentzat eta hirugarrena oturuntzak egiteko eta sexu-bileretarako. Musika, gimnasia eta poesiarako tenplua izango luke, eta beste tenplu bat pertsonaren eta uni-bertsuaren batasuna ospatzeko.

Etxeko bizimodu tradizionala suntsituta, helduentzako bizitokiak bigarren eta hirugarren solairuetan egongo lirateke, umeengandik urrun. Antolamendu konposatu eta graduatu bat litzateke, bizi direnen gustuen, eskakizunen eta diru-sarreraren arabera. Erdian, harmonikoen soziabilitate funtzioak garatuko lirateke honako tokietan: liburutegia, jantokiak, tenplua, behatokia, neguko lorategia eta amodiozko topaketarako espazioa.

Galeria-kaleak Harmonia jauregiaren elementu garrantzitsuak ziren: etxebizitzak, baratzeak, areto publikoak eta tailerrak artikulatzeko trantsizio espazioak ziren. Udan aireztatuta eta neguan epel, soziabilitate eta topaketa gune

pribilegiatuak ziren; gizarte eraldaketa-programarekin lotura estua zuten barnealdearen eta kanpoaldearen arteko elementu arkitektoniko horiek.

Jauregi-hiri hori ez litzateke bakarrik eraikin edo eraikinen multzo bat izango, baizik eta bere proiektu politikoaren adierazpen formala, fisikoa.

Proposamen politikoa

Fourierrek proposamen horrekin kontra egin zion gizatasuna kentzen zuen industrializazioari, lanean espezializatzeari, liberalismoari, patriarkatuari, familiari eta monogamiari, askatasun sexualaren, kooperatibismo integralaren, lanaren aniztasunaren, emakumearen askapenaren eta jai-gozamenaren printzipioetan oinarritutako komunitate antolatutak sortuz.

Mugimendu unibertsala eta pasioak arautzen dituen lege bat aurkitu zuela adierazi zuen, Newtonen legeak mundu naturalari nola, giza-ordenari zegokiona.

Lanean zein aisialdian, desira kokatzen zuen jendartearen gobernadore gisa, bien arteko mugak itxuragabetuz eta publikoaren, pribatuaren eta intimoaren gaia birplantatuz. Bere apustua politikoa, ekonomikoa, ekoizpenekoa eta urbanistikoa zen. Komunitate horietan lehiakortasun ekonomikoa abolituta zegoen, ez zegoen ez soldatarik ez jabetza pribaturik.

Fourierrek entretenimendu erotiko-gastrosofikoaren programa proposatu zuen, ordutegi eta protokolo zorrotzekin. Harmonian, loturak sortzea eta harremanak ugaritzeak ez zuen zertan sexu praktikara mugatu, baina sexu-sustapena arlo guztietan agertzen zen eta, beraz, existentzia osoaren arteko konbergentzian kokatzen zen. Sexualitatea bizitza kolektiboan integratuta egongo litzateke, eta erregulatuta. Senar-emazteak desagertu egingo liriateke, eta, ondorioz, adulterioa ere bai. Monogamia arraroa litzateke, maitasuna pasio konplexua delako: harreman poligamikoak eta omnigamikoak egongo liriateke, eta maitasun-harreman espiritualeko kuadrillak edo orkestra-loturak. Aitatasun zehaztugabeak

haurren erantzukizun kolektiboa bultzatuko luke. Zahartzaroen edo gaixorik, euren borondatearen kontra sexu-barualdian leudekeenek maitasun karitatiboa praktikatuko luketen boluntario erotikoei esker gozatuko lukete. Harmonian 'guxtieneko sexuala' bermatuta legoke biztanle guztientzat. Sexu harmonikoa ez litzateke gaueko orduetara ezta ugalketara ere mugatuko: egunez egingo litzateke, orgia gastronomikoak bezala, eta funtsezkoak lirateke giroak, eszenaratzeak, erritualak eta kodeak.

Parafilia sexualen esplozazioan aitzindaria izan zen Fourier, eta bere proposamenen horiek estimulatzeko eta taldetan elkartzen ahalegindu zen. Proposamen erradikal hori 1967an berrikusi zen, planteamendu politiko osoa deskribatzen zuen *Le nouveau monde amoureux* argitaratu zelako eklipse luze baten ondoren.

Sexualitatea bizitza kolektiboan integratuta egongo litzateke. Senar-emazteak desagertu egingo lirateke, eta, ondorioz, adulterioa ere bai. Monogamia arraroa litzateke, maitasuna pasio konplexua delako

Sade, sadismoaren aita

Iruditeria kolektiboan, aski ezaguna den parafilietako bat da sadismoa (horrek izaera sexuala duenean): pertsona bati beste izaki bizidun baten min edo/eta umiliazioak kitzikapen edo plazer sexuala sorrarazten dionean agertzen da.

Sadeko markesak (1740-1814) eman zion izena *Sodomako 120 egunak* liburuan kontatutakoengatik. Guztiz isolatutako Silling gazteluko kontakizunen aretoan 120 egunez eszenaratutako 600 plazer mota deskribatzen dira liburuan, 150 hilabete bakoitzeko, bost eguneko. Pasio sinpleetatik hasi (penetrazio gabeak) eta hilabetez hilabete bortizkeriak gora giten du, pasio konplexuei, kriminalei eta mortalei jarraikiz.

Kontaketa horiek non kontaktzen diren, kontakizunen aretoak, berebiziko garrantzia dauka. Zirkulu erdia eratzen duen planta du. Arkuan lau gelaxka daude, bakoitza bere otomarekin, eta horien atzean kabinete sekretu bana. Zirkulu erdiaren ardatzaren erdian tronu bat dago, era berean harmaila funtzioa egin dezaketen eskailera-mailez inguratuta, gelaxkak bezala. Tronuaren alde banatan zigor-zutabeak daude, mota guztietako tramankuluekin. Horien presentziak subordinazioa adierazten du, gozamenen psikologian garrantzitsua den faktorea, eta logia masoniko baten eran erritualizatzen du espazioa. Gainera, Sadek munduko detaile guztiak ematen ditu oihal, kolore eta argien inguruan.

Tronuan dagoen pertsonak izan zezakeen Benthamen panoptikoko zaintzailearen papera, baina panoptiko sexualizatu horretan polizia-panoptikoko rola trukatu egiten dira: begiratzearen eta begiratua izatearen esplizitutasuna bilakatzeko da sexu-arau.

Istorioan, narratzaile batek tronua okupatu eta perbertsioen kontaketa ekiten dio gauero, ordu berean. Protagonista diren lau libertinoak beraien gelaxketako otomanetan daude, denak distantzia berera, hitz bat ez galtzeko; zirkulu erdiak, ikusmenaren gozamenaz gain, entzumenarena ere bermatzen du.

Sadek argi eta garbi definitzen du ikus daitekeenaren eta ikusi ezin denaren arteko aldea. Bertan ez dago voyeurismo-rik, mundu guztia da espektakuluaren parte, gozamina libertinoen pribilegioa den arren, eta gainerakoak horien azpian daude. Handizkatutako espazioez gain, non dena esan eta ikusten den, Sadek itzalean eta isilean gelditzen diren gune batzuk gordetzen ditu, eta irakurleak ez du horietara iristerik. Kabinete sekretuetara, libertinoen ganberatxoan, irudimena da muturra sartu eta esan ezin direnetara heldu daitekeen bakarra.

Saderen lanean, itxialdia eta lasaitasuna libertinajearen alderdi ezinbestekoak dira.

Playboy

Mendez aldatuta, XX. mende erdialdean jaiotako aldizkari ezagun bati erreparatuko zaio ondoren sexualitatearen, arkitekturaren eta diseinuaren arteko harremana harilkatzen jarraitzeko: *Playboy* aldizkaria. Paul B. Preciado filosofo, idazle, ikerlari eta queer ekintzaileak sakon ikertu du harreman hori, eta hala jaso du *Pornotopía. Arquitectura y sexualidad en «Playboy» durante la guerra fría* liburuan. Bere hitzetan, «baliteke Playboyko intsignia zera izatea: gizon bat aldatu nahi baduzu, aldatu apartamentua».

1.000 m² desira erakusketak ere atal oso bat eskaini zion *Playboy*-ri. Beatriz Colomina arkitekta, historialari eta arkitekturaren teorialaria izan zen komisario-lanak egin zituen. Biek Princetoneko Unibertsitatean kointziditu zuten, Colominaren zuzendaritzapean ikerlari lanetan aritu baitzen Preciado.

Sorrera

Sexualitatea, arkitektura eta diseinua guztiz lotuta daude *Playboy* aldizkarian hasieratik: arkitektura ez zen irudikatzen zen zerbait, bere benetako engranajea zen. Fantasia sexualak eta arkitektonikoak banaezinak ziren.

Playboy arkitektura aipatzen denean, barrualdeko espazioei egiten zaie erreferentzia nagusi. *Playboy*-a barruko gizona da, eta aldizkariaren lehenengo zenbakiaren editorialak zioen ez zutela «inolako eragozpenik» esateko. Gizonezkoen beste aldizkari batzuetan, gizonek beti aire zabalean pasatzen omen zuten denbora, sastrakadi arantzatsuetan edo ibaietan. Playboy gizona beste animalia mota bat zen, ordea. Ehiztaria ere bazen, baina bere

Sexualitatea, arkitektura eta diseinua guztiz lotuta daude *Playboy* aldizkarian hasieratik. Fantasia sexualak eta arkitektonikoak banaezinak ziren

habitat naturala hiri-apartamentua zen; horretan aditua zen eta hura etengabe egokitzen zuen *harrapakina* hobeto ehiatzeko. Izan ere, harrapaketa baino gehiago kezkatzen zen amuaz: apartamentua bera zen desiraren xede nagusia. Gaia ikertu dutenen arabera, playboy gizona eta bere aldizkaria arkitektura eta diseinua dira.

Aldizkaria bere lehen zenbakitik zegoen eraikinen barrualdeez eta puntako diseinuko elementuez josita, eta diseinuak zuen rola are nabarmenagoa egin zen bosgarren zenbakian, *konkista arrakastatsu* bat lortzeko gida argitaratu zenean. Apartamentu moderno bateko oinplanoan adierazitako ekin-tzen sekuentzia batean oinarritzen zen gida, bertako banaketak eta altzariak berez sedukzio-dantza koreografiatuko balute bezala. Emandako jarraibideen arabera, playboyak bere biktima oherantz eramateko maniobrak egiten zituen bitartean, apartamentuko xehetasun guztiek eskaintzen zioten sostengua eta laguntza. Ez zen kasualitatea ibilaldia Eero Saarinen-en *Butterfly* aulkiko bihurgune arinekin eta *Womb* besaulkiaren toles sakonetan hasia, *Playboy*-ko aulki enblematikoak biak. Irudi seduzitzaile batzuk eskaintzera mugatu beharrean, sedukzioaren arkitektura aztertzen zuen *Playboy*-k, eta irakurleari erabiltzailearen eskuliburu antzeko bat eskaintzen zion, playboy sofistikatuak diseinu modernoari buruz emakumeei buruz baino gehiago jakin behar izateraino.

Barrualdeekiko debozio horrek 1956ko irailean izan zuen bere puntu gorena *Playboy Penthouse*-rekin: *Playboy* aldizkariak oso-osorik diseinatutako lehen apartamentua, zortzi orrialdetan luxu handiz irudiztatua (ohiko edozein artikulua baino gehiago); aldizkariko hurrengo zenbakian jarraipena izan zuen (sei orrialde). «Etxe gehienak emakumeek dekoratzen dituzte» ideia konbentzionala arbuaiatuz, helburua zalantzarik gabe 'maskulinoa' zen barrualdea sortzea zen: emakumeak sartzen eta irteten ziren artean, altzariak ziren bertan zirautenak. Atiko proposamenarekin batera argitaratutako testuak ez zuen dudarako tokirik uzten:

Gizon guztiek izan nahi dute etxe propioa. Kapela zintzilikatzeko leku bat baino gehiago, gizon orok bere domeinua izatea du amets, berea bakarrik den espazioa. *Playboy*-k goitik behera diseinatu, proiektatu eta dekoratu du hiriko ezkongabearentzako atiko bat: bizitza onaz gozatzen duen gizon bat, arte bizietan aditua, baita janari eta edari kontuetan ere, eta bi sexuekin ondo konpontzen dena. Gizon bat, agian, zure antz handia duena... Eta hemen duzu giltza. Elkarrekin erabil dezagun eta has dezagun aurkikuntza bidaia.

Irudiek etengabeko entretenimendu-paisaia erakusten zuten. Espazio guztiak zehatz-mehatz deskribatzen ziren, eta objektu bakoitza identifikatzen zen, diseinatzailea, fabrikatzailea eta prezioa barne. Etxea gailu elektronikoko eta ikus-entzunezko modernoenez beteta zegoen, eta ingurune hori guztia ohetik kontrola zitekeen, barnealde idealizatuaren epizentrotik. Aldizkariak, seduktore trebea, barruko arkitektura-diseinurik aurreratuenak deskribatzen zuen, «beharbada zure antz handia duen gizon batentzat» pentsatua. Irakurleak edo irakurlearen fantasia zen bezeroa, eta artikuluko lehen orrialdean apartamentuko giltzak eskaintzen zitzaizkion.

Atikoaren artikulua aldizkariaren historiako ezagunena izan zen, erdiko posterretako *playmate*-enak baino gehiago. Arkitektura bilakatu zen playboyaren bizitzan gelditzeko baimena lortu zuen *playmate* bakarra. *Playboy*-k ehunka gutun jaso zituen etxe horri buruzko informazio eta xehetasun gehiago eskatuz eta altzariak non eros zitezkeen galdetuz.

Barrualdeetatik etxe osoetara

Atikoaren artikulua izandako arrakastaren aurrean, aldizkariak asko hedatu zen artikuluko sorta bat hasi zuen: etxe osoak aurkezten zituen bertan, besteak beste, *Weekend Hideaway*, *Playboy Townhouse*, *Playboy Duplex Penthouse*...

Playboy-k onargarri bilakatu zuen gizonek interesa izatea arkitekturan eta diseinuan. Idealizatutako barnealde horietako elementuren bat beraien bizitzan sar zezaketela pentsatzera animatzen zituen irakurleak. Horrela, *Playboy*-k objektuak

(garaiko diseinatzaile sofistikatuenenak) gero eta xehetasun gehiagorekin aurkezten zituen artean, fantasia hori elikatu egiten zuen, eta desio zirkulu bat eraiki.

Lehen Playboy-etxeak ezaugarritzen zituen mende erdialdeko Amerikako arkitektura generiko lerrozuzenak muturrekoagoak ziren kontzeptuei eman zien bidea, aldizkaria jada existitzen ziren etxe batzuk «Playboy etxeak» bezala bere-

Kritikarien eta arkitektoen irudimenean eragin handia izan zuen Playboy-k. Ia arkitekto guztiek irakurtzen zuten. Arkitekturaren fantasiatzen sartzea lortu zuen

ganatzen hasi zenean. Eraikita zegoen etxearen geometria ludikoa bilakatu zen diseinuaren bidezko sedukzio-eredu (*The Bubble House, House of the Century...*). Arkitekto esperimental nabarmenek eraikitako eraikin eta barrualdeak bihurtu ziren *Playboy*-ren fantasieren mamia, arkitekturarekin aldi berean sofistikatuz joango zirela ziruditen hainbat ema-

kumez beterik zeudenak, diseinuak fantasia indartu eta goratuko balu bezala. Eraikin horiek ez zuten jada bizitzeko makinek⁶ bezala funtzionatzen, baizik eta seduzitzeko eta desiratzeko makinek bezala: arkitekturak desioa eraikitzeko eta irudikatze aukera ematen zuen.

Aldizkariak bazekien, deskribapena zenbat eta zorrotzagoa izan, orduan eta biziagoa zela irakurleak bertan sartzeko zuen nahia. Mundu mailan lortutako aparteko banaketari esker (bere punturik gorenean, 70eko hamarkadan, zazpi milioi ale saldu zituen) eta arkitekturaren sexualizazioari esker, esan daiteke *Playboy*-k aldizkari espezializatuek, barne-diseinuaren inguruko aldizkariak eta baita New Yorkeko Arte Modernoko Museoak baino arrakasta handiagoa izan zuela diseinu modernoa zabaltzerako orduan. Eta, jakina, diseinatzaileak ere aldizkariaren irakurleak ziren. Kritikarien eta arkitektoen irudimenean eragin handia izan zuen aldizkariak. Reyner Banhamen 1960ko adierazpenak («milia

bat egingo nuke herrestan *Playboy*-gatik») belaunaldi baten sentimendua jaso zuen. Ia arkitekto guztiek irakurtzen zuten *Playboy*. Aldizkariak arkitekturaren fantasetan sartzea lortu zuen, Colominaren hitzetan, «ikertu, aztertu eta kritikatu beharko liratekeen metodoak erabiliz».

Eta, emakumeak?

CCCBko erakusketak agerian jartzen du arkitekturaren jarduna gizonen eskuetan egon dela nagusiki, eta, ondorioz, gozamenerako proposatu izan diren espazioak gizonaen desira eta fantasetatik abiatuta imajinatu direla. Erakusketan dokumentatutako espazio ez normatibo gehien-gehienek gizonaen pentsatutako iruditeriak dakartzate.

Colominaren aburuz, emakumeak ez bairik gabe egon dira eta badaude; arkitekturaren mamuak deitzen ditu berak, proiektu guztietan parte hartzen dutelako, lantalde guztietan daudelako, baina kasu guztietan lana sinatzen du(t)en gizonaen atzean.

Adierazpen kulturalak eta intimitatea

Argi dagoena hau da: bai XVIII. mendeko eleberri batean deskribatutako espazio jakin batek, bai XX. mendeko aldizkarian argitaratutako diseinuzko elementu garaikideez dekoratutako barrualde batek, bere horretan ez liokete zertan desiraren giltzari eragin, gure iruditerian espazio jakin batzuei ekintza/emaitza jakin batzuk ez balitzaizkieke atxikituko. Horren harira, elkarrizketa batean Rosa Ferréri kultura adierazpenek norbanakoen erabaki intimoetan nola eragiten duten galdetuta, zera erantzun zuen:

Fantasiak eraikuntza-kulturalak dira. Frogatuta dago Jessica Lange eta Jack Nicholsonek *Postariak beti birritan deitzen du* pelikulan duten sexu-eszena sutsuaren ondoren (arropa urratu eta mahaiaren gainean etzaten du zer apurtzen duen kontuan izan gabe) instantean bilakatu zela 80ko hamarkadako fantasia espazial bat, adibidez.

Sexografiak: pasio garaikideen kartografiak

Kontuan hartu behar da erakusketak eredu tradizionala hautsi (bikote-harremanak, familia-instituzioa, monogamia...) eta utopia sexualak proposatu zituzten proposamenetan jarri zuela fokua. Baina, oro har, oso gutxi izan dira sexurako espezifikoki asmatu eta sortu diren espazioak, eta are gutxiago eraiki direnak. Egiaz, alderantziz izan da kontua: erabiltzaileak izan dira sexurako espezifikokoak ez ziren espazioak eraldatu dituztenak, erdi publikoak diren espazioetatik hasi (saunak, zenbait klubetako gela ilunak...) eta ordu jakinetan topaleku bilakatzen diren espazio publikoetaraino (parkeak, hondartzak, pixalekuak...).

Ferrék erakusketako katalogoan dio betidanik egon direla hirietan espazio publiko kodifikatuak, zokoratuak edo debekatuak egon diren praktika sexualak izatearen beharretik jaiotakoak; eta argiztapen jakin batek, usainak edo musikak eraiki izan dutela arkitektura informal hori. Bere hitzetan, eguneroko bizitzatik ihes egiteko espazioak dira, irla sexualizatuak non denbora eteten den, Steven Marcus-ek *pornotopiak* deitutakoak.

Diskotekak

Diskotekak edo *rave*-ak dira oso sexualak izan daitezkeen beste espazio batzuk. Pol Esteve arkitektoak dantzaren kulturaren inguruko teknologiek espazioaren sorkuntzan eragin ditzaketan aldaketak ikertu zituen, eta erakusketako atal horren arduraduna izan zen. Haren arabera, soinu- eta argi-teknologien eta teknologia psikotropikoen konbinazioak pertsonen hautematea alda zezakeen gailu arkitektonikoa jarri omen zuen martxan.

60ko hamarkadatik aurrera hedatu zen soinu sintetikoa: ordua arte ezaguna ez zen soinu futurista eta erritmiko hark, nola erreproduzitzen zen, bibrazio biziak proiektatzen zituen; DJ trebeenak gorputzeko parte ezberdinetan eragiteko eran manipulatzeko gai ziren, antza. Neoizko argiak, argi ultramoreak,

laser argiak eta argi estroboskopikoak lehenagotik ezagutzen ziren arren, 70eko hamarkadan hasi ziren espaziora aplikatzen. Hainbat ikerketek argi horien erabilera burmuinak alfa uhinak sortzearekin lotzen zuten, sistema kognitiboa beste dimentsio batera eramateko gaitasunarekin. Gainera, tradizionalki pertsonaia publikoa zen eszenatokian argizatzen zena, ikuslearen gorputz anonimoa ilunpean gelditzen zen bitartean; dantzaren kulturaren ordea, protagonistaren eta ikuslearen gorputzek bat egiten zuten, espazio osoa bilakatzen baitzen eszenatoki, denek jasotzen zituzten argi izpiak eta ilunguneak berdin. Eta substantzia psicotropikoek soinu eta argien eragin eraldatzaileak indartu eta biderkatzen zituzten.

Dantzaleku horietan, gorputzaren gozamina beste plano batzuetara hedatzen zen; sexualitatea sexu-organoetatik gorputzaren gainerako tokietara desplazatu zuten. Ez zen beharrezkoa elkarrekintza fisikoa. Ez zen bikote-sexualitatea, ezta talde txiki batena ere: eredu afektiboak zabaltzen zituen esperientzia erotiko kolektiboa zen. Esteveren hitzekin jarraituz, maitasuna era abstraktuan egitea bezala. Orgasmo kubista bat.

Ziberestesia edo estasi telepatikoa

Aipatu da XX. mendearen bigarren erdian jada gorpuztasuna arindu eta elkarrekintza fisikoa espazio jakinetan jasotako estimuluek ordezkari zezaketela nolabait, plazer- eta estasi-iturri bezala. Erakusketak espazialtasuna bera ere desagerrarazten zuen proposamen bat agertu zuen: Yann Mihnen *Nooscaphe-X1*. Errealitate birtualean eta estimulazio teledildonikoan guztiz murgiltzera daraman makina baten prototipoa erakutsi zuen. Praktika zibersexualen hiru maila bereizi zituen artistak: zibersexu pasiboa, erdi aktiboa baina gainerako pertsonekin harremanik gabekoa (bideo-jokoen, animazio grafiko interaktiboen edo estimulazio elektromekaniko automatikoen bidez, kasu) eta beste pertsona batzuekiko harremanetan oinarritzen ziren praktika aktiboak. Azken talde horretan, *Second Life* nabarmendu zuen.

Azken urteetan Second Life plataforma bilakatu omen da mania sexualen paradisia sarean. Abatarren bitartez, edozein tabu hausteko gai diren topaketa sexualak antolatzen dira, xehetasun eta zehaztasun handiz irudikatutako espazio birtualetan, fantasien arkitektura propioan. Pertsona batzuek txataren bitartez harremanak dituzten bitartean, beste batzuek begiratu egiten dute.

Maitasunaren armada

Idatzia amaitze aldera, berriro ere espazialtasunera eta batez ere gorpuztasunera itzuliz, erakusketak jaso zuen eta hainbat autoreren ideiak biltzen dituen proiektu bat aipatu nahi da: *Army of Love*.

2012an, Ingo Niermann idazleak, Martti Kalliala arkitektoarekin batera, *Drill Love* proposatu zuen: erakargarritasun, edertasun eta gaztetasun estandarrak (sexualitate garaikidearen ardatzak) betetzen ez zituzten pertsonen arteko topaketei bide emateko espazioa.

Baina, orain, proiektu are anbiziotsuagoa jarri du martxan Niermannek: *Maitasunaren armada*. Alexa Krolinskiarekin elkarlanean, *Army of Love* dokufikzioa ekoiztu du, pertsona guztientzako maitasunaren kanpaina baten hasiera bezala. Adin eta itxura ezberdinetako soldadu erregimentu bat proposatzen du, harreman intimoak izan ezin dituztenen bakardadea den gaixotasun sozialari erremedioa jartzeko. Utopia justizieroa aldarrikatzen dute, eta proiektuaren webgunean (thearmyoflove.net) azaltzen dute dena zehatz-mehatz.

Erakusketaren ekintza paraleloetako bat honako hau izan zen: *Army of Love: aurkezpena eta errekrutatze saioa. Workshop-performancea*.⁷

Hausnarketak

Amaitzeko, *Yorokobu* aldizkariak *1.000 m² desira* erakusketaren harira Rosa Ferréri egindako elkarrizketa⁸ gomendagarritik ateratako ideia batzuk ekarriko dira jarraian.

Gaur egun, espazioak teknologiak sortzen dituela agerikoa dela planteatzen du Ferrék. Ziberespazioa filien meka dela baieztatzen du, bertan mania orok aurkitu dezaketelako beren tokia, beren komunitatea. Erakusketan jaso den bezala, errealitate birtualaren eta estimulazio teledildonikoaren teknologia denbora gutxian aurrez aurreko sexuarekin lehiatu ahal izango duten murgilketa-espazioak sortzen ari da. Horrez gain, topaketetarako aplikazioak espazio bat omen dira bere horretan, ez dira soilik aurrez aurreko topaketetarako tresna bat. Interneteko erabiltzaile askok dekoratzen dituzte beraien profilei dagozkien espazioak erabili/transmititu nahi duten irudi zehatza kontuan hartuz: adibidez, gaur egun toki batzuk beste batzuk baino «instagram-garriagoak» direla aipatzen du, eraikuntza horiei begira.

Internetek eta sare sozialek bizitza pribatuaren irudi saiaturia inposatzen dutela-eta, irudi horien atzetik lan asko dagoela dio: *selfie*-etatik Instagramera, *sexyak* izan eta zoriontasuna erakustera behartuta omen gaude; *sexy* itxura izan behar dugu, XXI. mendeko desira gainerakoen desira izango balitz bezala. Sare sozialen arkitekturak gure bizitza pribatuaren gaineko irudi irreal bat ezartzen du, eta paradoxa interesgarria nabarmentzen du Ferrék gainera, egun milioika norbanakok bilatzen dutelako besteekiko harremana modu pribatuan, baina Internet bezalako testuinguru publikoetan.

Askatasun sexualaren aroan gaudela esan daitekeela dio Ferrék, Mendebaldeko jendartean badirudielako permisibitate jada ez dela harago joate bat, araua baizik. Aldiz, askok liberalizazio sexualaz hitz egiten dute, sexua, egun, kontsumoarekin guztiz lotuta dagoela argudiatuz.

Ferréren iritziz, *sexyak* izan eta zoriontasuna erakustera behartuta gaude, XXI. mendeko desira gainerakoen desira izango balitz bezala. Sare sozialen arkitekturak gure bizitza pribatuaren gaineko irudi irreal bat ezartzen du

Bere aburuz, gorputzaren eta sexualitatearen etorkizuna honakoei oso lotuta egongo da: lanaren etorkizuna, ekoizpena, kontsumoa eta norbere denboraren antolaera. Ferréren arabera, interesgarria litzateke 60ko eta 70eko hamarkadetakoa iraultza sexualera itzuli eta orain non gauden ikustea. 60ak ez ziren harreman sexualen askatzea bakarrik izan, antza: izan ere, gorputzek elkar topatzeko denbora bat aldarrikatzen zen orduan. Ferrék galdera hau botatzen du: zein da gaur egun sexu-plazeraren denbora, gure eguneko orduak ekoizpenaren eta kontsumoaren artean banatuta daudenean?

Eta honakoak dira, haren hitzetan, etorkizuneko erronkak: jendartean hainbat espazio sortzea generoen arteko harreman binariotik harago doazenak, betiko errepresentazio nabariak eta botere harremanak erreplikatu ez dituztenak; eta norbere eta besteen gorputzekin bestelako harreman bat eraiki eta ulertzea, iraganarekin zerikusirik ez duten fantasiak sortuz.

Argi dago gure barru, buru eta inguruak zeharkatzen dituztela erronka horiek, eta goitik behera irauli. Hor fokua jarri eta hausnarketarako beta hartzea izan da emandako lehen pausoa. Segi dezagun bidea eginez, ertzak erdigunera ekarriz (Ledoux gogoan), plazeraren izenean. 🌿

Oharrak

1. *Políticas del deseo* 2017ko urtarrilaren 18tik martxoaren 1era bitartean antolatutako ekintza paraleloen zikloa izan zen, *1.000 m² desira* erakusketaren testuinguruan garatutakoa (ikus <https://labur.eus/zo1bM>; azken kontsulta: 2019-09-06).
2. Arkitekto hitza letra larriz idazten zuen beti.
3. Arkitektoaren esku-hartzea 1982an izendatu zuen Unescok Gizateariaren ondare.
4. Ledouxen lanak ikusita zituen horrek Frantzian, Arc-et-Senansko errege gatzaga, adibidez.
5. *Surveiller et punir. Naissance de la prison* 1975eko liburuan azaldu zuen.
6. Arkitektura modernoaren ordezkari nagusietako bat zen Le Corbusierrek etxebizitza bizitzeko makina bezala definitu zuen («*la machine à habiter*»).
7. Hemen ikusgai: <https://labur.eus/iE01g>
8. Hemen irakurgai: www.yorokobu.es/influye-espacio-la-sexualidad

Bibliografia

- Bueno, M. J. (1988): 'El panóptico erótico de Ledoux', *Boletín de Arte* 9, 201-216.
- De Caters, A.; Ferré, R. (2016): *1000 m² de deseo. Arquitectura y sexualidad*, Bartzelona, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.
- Fourier, C. (1975): *El nuevo mundo amoroso*, Madril, Fundamentos.
- Preciado, B. (2010): *Pornotopía. Arquitectura y sexualidad en «Playboy» durante la guerra fría*, Bartzelona, Anagrama.
- Sadeko markesa (2009): *Las 120 jornadas de Sodoma o la escuela del libertinaje*, Bartzelona, Tusquets.
- Yorokobu (2016): '¿Cómo influye el espacio en la sexualidad?' (www.yorokobu.es/influye-espacio-la-sexualidad; azken kontsulta: 2019-09-06).
- Yann Minhen webgune ofiziala: www.yannminh.org (azken kontsulta: 2019-09-06).